

VELIKA
OČEKIVANJA
ČARLS DIKENS

Preveo Živojin Simić

Beograd, 2014.

GLAVA I

Otac mi se prezivao Pirip, a moje kršteno ime je Filip, ali moj detinji jezik nije mogao od oba ta imena da stvori ništa duže ni jasnije do Pip. I tako nazvah sebe Pipom, pa me i drugi prozvaše Pip.

Znam da mi se otac prezivao Pirip, jer o tome svedoči njegov nadgrobni spomenik i kazivanje moje sestre – gospođe Džoa Gardžerija, koja se udala za kovača. Kako nikad nisam video oca i majku, pa ni njihove slike (jer oni su živeli davno pre doba fotografskih snimaka), moje prve zamisli o tome kakvi su oni bili nerazumno su izvedene iz njihovih nadgrobnih spomenika. Oblik slova na očevom nadgrobnom spomeniku dao mi je čudnu predstavu da je bio zdepast, crnomanjast čovek, kudrave crne kose. Po obliku i obrtu natpisa „Takođe Džordžijana, supruga gornjeg“, izveo sam detinjast zaključak da mi je mati bila pegava i bolešljiva. A na osnovu onih pet malih kamenih ploča, svake oko stopu i po dugačke, poređanih u spretnom redu pored njihovog groba i posvećenih uspomeni na moje petoro male braće – koja su u ovoj opštoj borbi za opstanak vrlo rano napustila trud oko zarađivanja nasušnog hleba – stekao sam uverenje, u koje sam pobožno verovao, da su sva rođena na leđima, s rukama u džepovima od čakšira, iz kojih ih nisu nikad vadila u svom ovozemaljskom životu.

Naš kraj je bio močvarna oblast, dole pored reke, koja se odatle vijuga do mora nekih dvadeset milja. Izgleda mi da sam svoj prvi najopštiji utisak o identitetu stvari dobio jednog nezaboravnog studenog predvečerja. Tada sam ustanovio da je ovo mesto, turobno i zaraslo u koprive, groblje, i da su Filip Pirip, nekadašnji žitelj ove parohije, i Džordžijana, supruga gornjeg, mrtvi i pokopani, i da su Aleksander, Bartolomju, Abraham, Tobajas i Rodžer, dečica prednjepomenutih, takođe mrtvi i pokopani, a da je tamna ravna pustara iza groblja ispresecana jarkovima, nasipima i branama, sa raštrkanom stokom koja je pasla na njoj, močvara, i da je ona tamo niska olovna pruga reka, i da je ono daleko pomamno ležište, iz kog

Čarls Dikens

vetar juri, more, a da je mali svežanj drhtavih živaca, koji se uplašio od svega toga i počeo da plače, Pip.

– Zatvori njušku! – povika užasan glas kad se neki čovek pojavi između grobova pored crkvenog trema. – Umukni, mali đavole, ili ću te zaklati!

Strašan čovek, sav u grubom sivom odelu, s teškim gvožđem na nozi. Čovek bez šešira, poderanih cokula, i s nekim dronjkom obavijenim oko glave. Čovek koji je bio sav iskvašen vodom, pokriven blatom, ohromljen kamenjem, izranjavljen oštrim kremenjem, ožaren koprivom i izgreban trnjem, čovek koji je hramao i drhtao, gledao iskolačeno i režao, a zubi mu cvokotali u glavi kad me je šćepao za bradu.

– Oh! Nemojte me zaklati, gospodine – molio sam u velikom strahu.

– Molim vas, nemojte to učiniti, gospodine.

– Reci mi kako se zoveš! – reče čovek. – Brzo!

– Pip, gospodine.

– Još jednom – reče čovek, iskolačivši oči na mene. – Glasnije!

– Pip. Pip, gospodine.

– Pokaži mi gde živiš – reče čovek. – Pokaži mesto!

Pokazah tamo gde leži naše selo, na ravnici blizu obale, među jelama i potkresanim drvećem, milju ili više od crkve.

Čovek se zagleda u mene za trenutak, zatim me okrete naglavačke i isprazni mi džepove. U njima ne beše ničeg do parčeta hleba. Kad je crkva došla na svoje mesto – jer on je bio tako brz i snažan da ju je izvrnuo naopačke preda mnom, tako da sam video toranj ispod svojih nogu – kad je crkva na svoje mesto došla, kažem, sedeo sam na visokom nadgrobnom spomeniku i drhtao, dok je on halapljivo jeo hleb.

– Ti mlado pseto – reče čovek i obliznu usne – ala ti imaš debele obraze!

Verujem da su bili debeli, mada sam u to vreme bio nerazvijen za svoje godine i nejak.

– Proklet da sam ako ih ne bih mogao pojesti – reče čovek preteći mi glavom – i ako nisam upola gotov da to učinim!

Ozbiljno izrazil nadu da to neće učiniti i uhvatih se čvršće za spomenik na koji me je postavio, delimično da bih se zadržao na njemu, a delimično da bih se uzdržao od plakanja.

– Sad slušaj! – reče čovek. – Gde ti je majka?

– Tamo, gospodine! – odgovorih.

On se trže, zatrča se malo, stade i pogleda preko ramena.

Velika očekivanja

– Tamo, gospodine! – objasnih uplašeno. – Takođe Džordžijana. To je moja majka.

– Oh! – uzviknu on vraćajući se. – A je li to tvoj otac pored tvoje majke?

– Da, gospodine – odgovorih – i on je tu, negdašnji žitelj ove parohije.

– Hm! – promrmlja on zamislivši se. – Kod koga živiš, pod pretpostavkom da ti ljubazno dozvolim da živiš, mada još nisam odlučio o tome?

– Kod sestre, gospodine... kod gđe Gardžeri, žene kovača Džoa Gardžerija, gospodine.

– Kovača, eh? – reče on. I pogleda u svoju nogu.

Nekoliko puta mračno pogledavši u svoju nogu i u mene, približi se nadgrobnom spomeniku, uhvati me za obe ruke i zabaci me natrag koliko god je mogao, tako da su njegove oči gledale nadmoćno u moje, a moje bespomoćno u njegove.

– Sada slušaj – reče on – tiče se pitanja da li da te pustim da živiš. Ti znaš šta je turpija?

– Znam, gospodine.

– I znaš šta je hrana?

– Znam, gospodine.

Posle svakog pitanja zabacivao me je još malo više, da bih još više shvatio bespomoćnost i opasnost.

– Donesi mi turpiju.

On me opet zabaci.

– I donesi mi hrane.

Opet me zabaci.

– Donesi mi i jedno i drugo.

Opet me zabaci.

– Ili ću ti iščupati srce i džigericu.

Opet me zabaci.

Mnogo sam se uplašio i imao sam takvu vrtoglavicu da sam se držao za njega obema rukama i rekao mu:

– Ako biste se smilovali da me pustite da sedim uspravno, gospodine, onda mi možda ne bi bilo muka i možda bih mogao da vas pažljivije saslušam.

On me toliko zabaci i brzo obrte, da crkva preskoči preko vlastite vetruške.

Zatim me je držao za ruke u uspravnom položaju na vrhu spomenika i produžio ovim strašnim rečima:

– Donesi mi rano ujutru turpiju i hrane. Donesi sve to tamo kod one stare Baterije. Učini to, i da se nisi usudio da kažeš ijednu reč ili da daš bilo kakav znak o tome da si video čoveka kao što sam ja, ili uopšte ma kakvu drugu osobu, i biće ti dozvoljeno da živiš. Ne učiniš li ovo, ili oglušiš li se o moje reči u bilo kom pogledu, bez obzira na to kako beznačajnom, tvoje srce i džigerica biće iščupani, ispečeni i pojedeni. Pazi, ja nisam sam, kao što možda misliš. Jedan mladić krije se sa mnom, a u poređenju s njim, ja sam anđeo. Taj mladić čuje reči koje govorim. Taj mladić zna tajni način, svojstven njemu, kako da se dokopa dečaka, njegovog srca i njegove džigerice. Uzaludno je da dečak pokuša da se sakrije od tog mladića. Dečak može zaključati vrata, može mu biti toplo u postelji, može se sav uviti pokrivačem, pa ga navući i preko glave, može misliti da mu je udobno i da je bezbedan, ali taj mladić nećujno će se prikradati i prikrasti do njega, i raspориće ga. Jedva zadržavam tog mladića da ti ovog trenutka ne učini neko zlo. Vrlo mi je teško da ga zadržavam dalje od tvoje utrobe. Pa sad, šta kažeš?

Rekao sam mu da ću mu doneti turpiju i onoliko ostataka jela koliko budem mogao i da ću rano ujutru doći kod Baterije.

– Kaži: Bog me ubio ako to ne učinim! – reče čovek.

Rekoh to, i on me spusti.

– A sad – produži on – pamti šta si preduzeo, ne zaboravi onog mladića, i idi kući!

– Laku... laku noć, gospodine – promucah.

– Laka baš i nije! – odgovori on gledajući po hladnoj vlažnoj ravnici.

– Voleo bih da sam žaba ili jegulja!

U isto vreme obavi ruke oko svog uzdrhtalog tela, stežući se kao da se drži da se ne raspadne, i othrama u pravcu niskog crkvenog zida. Dok sam ga posmatrao kako ide, birajući put između kopriva i kupina koje su ivičile zelene humke, izgledao je u mojim očima kao da izbegava ruke mrtvih koje su se oprezno pružale iz grobova da bi mu se obavile oko članaka i uvukle ga unutra.

Kad je došao do niskog crkvenog zida, prešao je preko njega kao čovek čije su noge utrnule i ukočene, a zatim se okrenuo da bi me video. Kad sam video da se osvrće, okrenuo sam se prema kući i potprašio pete što sam bolje mogao. Ali uskoro sam oprezno pogledao preko ramena i video ga gde opet ide prema reci, još uvek s rukama oko tela, birajući put ranjavim nogama između velikog kamenja postavljenog ovde-onda po močvari, da bi služilo kao pragovi za vreme velikih kiša ili kad nadode plima.

Velika očekivanja

Kad sam zastao da bih ga pogledao, močvara je bila samo dugačka crna vodoravna pruga, i reka je bila samo dugačka vodoravna pruga, ni blizu tako široka niti pak tako crna, i nebo je bilo samo red dugih, ljutih, crvenih pruga, pomešanih sa gustim, crnim prugama. Na ivici reke nazirao sam na celom vidiku jedine dve crne stvari koje su izgledale da stoje uspravno: jedna je bila putokaz po kome se mornari upravljaju – i izgledao je kao neobručeno bure na motki – ružna stvar kad se gleda izbliza, a druga – vešala sa nešto lanaca koji su visili na njima, a o kojima je nekad visio gusar. Čovek je hramao prema vešalima kao da je gusar koji je oživeo, sišao i vraćao se da se opet obesi. Premro sam od straha na tu pomisao; video sam stoku gde podiže glavu da gleda za njim i pitao sam se da li i ona misli to isto. Tražio sam svuda unaokolo užasnog mladića, ali ne videh ni traga od njega. Ali sad me je opet obuzeo strah i otrčao sam kući bez zaustavljanja.

GLAVA II

Moja sestra, gđa Gardžeri, bila je starija od mene više od dvadeset godina i bila je stekla veliki ugled i u svojim i u očima suseda zato što me je odgajila „rukom“. Kako sam u to vreme morao sam da pronađem šta taj izraz znači, a znajući da ona ima tvrdi i tešku ruku, koju je bila navikla često da spušta, kako na mene, tako i na svog muža, to sam mislio da smo obojica, i ja i Džo Gardžeri, odgajeni rukom.

Moja sestra nije bila lepa žena, i imao sam opšti utisak da je, zacemento, rukom naterala Džoa Gardžerija da se oženi njome. Džo je bio plav, s kovrdžama kose lanene boje na obe strane glatkog lica i s očima tako neodređenog plavetnila da su izgledale kao da su se nekako pomešale s vlastitim beonjačama. Bio je blag, dobrodušan, dobroćudan, zadovoljan, budalast i drag čovek – neka vrsta Herkula po snazi, a i po slabosti.

Moja sestra gđa Džo, žena crne kose i crnih očiju, imala je tako crvenu kožu da sam se ponekad pitao da li se možda ne pere rendetom za oraščić umesto sapunom. Bila je visoka i koščata, i gotovo uvek je nosila grubu pregaču privezanu pozadi dvema omčama, i imala je četvrtastu, nepromočivu grudnu portiklu punu čioda i igala. Smatrala je svojom velikom zaslugom, a Džoovom velikom sramotom, što je tu pregaču nosila tako

dugo. Stvarno ne vidim razloga zašto ju je uopšte nosila, ili, ako ju je uopšte nosila, zašto je nije skidala nijednog dana svoga života.

Džoova kovačnica nalazila se uz našu kuću, koja je bila od drveta, kao i većina kuća u našem kraju u to vreme. Kad sam s groblja dotrčao kući, kovačnica je bila zatvorena, a Džo je sedeo sam u kuhinji. Džo i ja smo bili sapatnici i kao takvi se poveravali jedan drugom, te mi Džo, čim sam podigao zasun, provirio unutra i ugledao ga gde sedi pored ognjišta, poverljivo saopšti:

– Gđa Džo je izlazila dvanaestak puta i tražila te, Pipe. I sad je napolju, već trinaesti put.

– Je li?

– Da, Pipe – odgovori Džo, i što je još gore, ponela je golicaljku sa sobom.

Na to tužno obavještenje počeh da vrtim dugme na prsluku i, u velikoj potištenosti, zagledah se u vatru. Golicaljka je bila trska s vrhom obavijеним nesalomivom žicom, uglačana udarcima po mom izgolicanom telu.

– Sela je – reče Džo – ustala je, zgrabila golicaljku i izjurila napolje. To je učinila – izjavi Džo polako džarajući vatru i gledajući u nju. – Izjurila je napolje, Pipe.

– Je li odavno napolju, Džo?

Uvek sam se ophodio prema njemu kao prema velikom detetu i kao da nije bio ništa više do ravan meni.

– Pa – odgovori Džo, pogledavši u holandski časovnik – ima oko pet minuta otkako je poslednji put izjurila, Pipe. Evo je dolazi! Skloni se iza vrata i zakloni se peškirom.

Postupih po tom savetu. Moja sestra, gđa Džo, otvorivši širom vrata, primeti da su vrata naišla na prepreku, ali odmah nasluti uzrok tome i upotrebi golicaljku u daljem istraživanju. Završila je bacivši me – često sam služio kao bračni projektil – na Džoa, koji me, radostan da me zaštiti pod ma kakvim uslovima, stavi uz dimnjak i mirno zagradi svojom velikom nogom.

– Gde si bio, ti mali majmune? – upita gđa Džo tresnuvši nogom o pod. – Reci mi odmah šta si radio i zašto me tako ubijaš sekiranjem, strahom i brigom, ili ću te izvući iz tog ugla pa da si pedeset Pipova i da je on petsto Gardžerija.

– Samo sam bio na groblju – odgovorih sa svoje stoličice plaćući i trljajući se.

– Na groblju! – ponovi moja sestra. – Da mene nije bilo, i ti bi odavno otišao na groblje i ostao bi tamo. Ko te je odgajio rukom?

– Ti – odgovorih.

Velika očekivanja

– Zašto sam to uradila, volela bih da znam? – uzviknu moja sestra.

– Ne znam – procvileh.

– *Ja* ne znam! – reče moja sestra. – Nikad to više ne bih uradila! To znam. Mogu istinito reći da nikad nisam skinula sa sebe ovu svoju pregaču otkako si se ti rodio. Dosta mi je zla što sam kovačeva žena (i još kovača Gardžerija), a ne moram da budem i tvoja majka.

Misli mi skrenuše s tog pitanja dok sam neutešno gledao u vatru. Jer begunac s nogom u okovu tamo na močvari, tajanstveni mladić, turpija, hrana i užasni zavet pod kojim sam bio, da ću izvršiti krađu u ovom skrovištu, pojaviše se preda mnom u osvetničkom ugljvlju.

– Uh! – uzviknu gđa Džo, vraćajući golicaljku na svoje mesto.

– Groblje, zaista! Nije čudo što pominjete groblje vas dvojica. – Niko od nas, uzgred rečeno, nije ga uopšte pomenuo. – Vas dvojica oteraćete me u grob jednog dana; ali, oh, lep biste mi vi par bili bez mene!

Kad se ona dade na postavljanje pribora za čaj, Džo zaškilji preko noge u mene, kao da je u mislima merio mene i sebe i računao kakav bismo par stvarno bili pod naslućenim tužnim okolnostima. Posle toga je seo, gladio desne kovrdže lanene boje i desni zalizak, i pratio gđu Džo plavim očima, kao što mu je uvek bio običaj u burnim vremenima.

Moja sestra je sekla i mazala hleb maslacem na svoj odsečan i nedostupan način. Prvo je levom rukom jako i čvrsto pritiskala hleb o pregaču – gde se ponekad zabadala u njega čioda, a ponekad igla, i posle nam dospela u usta. Zatim je uzimala nešto maslaca (ne suviše) na nož i razmazivala ga po hlebu na apotekarski način, kao da pravi flaster – upotrebljavala je spretno obe strane noža i tanjila i ivičila maslac do kore. Zatim je brisala nož o ivicu flastera i onda odsecala vrlo debelu krišku preko celog hleba; najzad je, pre nego što krišku odvoji od hleba, ovu sekla napola, od koje je Džo dobijao jednu polovinu, a ja drugu.

Ovom prilikom, mada sam bio gladan, nisam smeo da pojedem svoju krišku. Osećao sam da moram imati nešto u rezervi za mog strašnog poznanika i njegovog saveznika, još strašnijeg mladića. Znao sam da gazdinstvo gđa Džo vodi na najstroži način, i da se može desiti da u lopovskim istraživanjima ne nađem ništa korisno u ostavi. Stoga odlučih da svoju debelu krišku s maslacem spustim niz nogavicu.

Napor oko donošenja odluke potrebne za izvršenje ove namere bio je za mene strahovit. Bilo mi je kao da sam morao da se odlučim da skočim s vrha visoke kuće, ili da zaronim u vrlo duboku vodu. A nesvesni Džo mi

je to još i otežavao. U našem već pomenutom sapatništvu, i u njegovom dobroćudnom drugarstvu prema meni, bio nam je večernji običaj da poridimo način na koji grizemo svoje kriške, te smo ih pokatkad nemo pokazivali da bismo izazvali međusobno divljenje, što nas je podsticalo na nove napore. Te večeri Džo me je više puta pozvao, pokazujući mi svoju krišku koja se brzo smanjivala, da učestvujem u našoj uobičajenoj prijateljskoj utakmici, ali je svaki put opazio da držim žutu šolju čaja na jednom kolenu, a nedirnutu krišku s maslacem na drugom.

Najzad, u očajanju odlučih da stvar o kojoj sam razmišljao mora biti izvršena i da je najbolje da je izvedem na najmanje čudan način koji su okolnosti dozvoljavale. Iskoristih trenutak kad je Džo upravo prestao da gleda u mene i spustih krišku s maslacem niz nogavicu.

Džou je očito bilo nelagodno, jer je mislio da sam izgubio apetit, te zamišljeno odgrize zalogaj od svoje kriške, ali izgleda da nije uživao u njemu. Premetao ga je u ustima mnogo duže nego obično, prilično je pritom razmišljao i najzad ga je progutao kao pilulu. Beše naumio da odgrize drugi zalogaj, i taman nagnu glavu da bi bolje zagrizao, kad mu pogled pade na mene i vide da je moja kriška iščezla.

Čuđenje i zapanjenost, s kojim Džo stade na pragu svoga zalogaja i zablenu se u mene, behu isuviše očiti da bi izbegli oku moje sestre.

– Šta je sad? – upita ona oštro i spusti šolju na sto.

– Slušaj, znaš! – promrmlja Džo i zavrte glavom u vrlo ozbiljnom prekoru. – Pipe, družo! Učinićeš sebi nažao. Ona će ti zapasti negde. Nisi je mogao sažvakati, Pipe!

– Šta je sad? – ponovi moja sestra još oštrije nego ranije.

– Ako možeš da iskašlješ makar i najmanji deo, Pipe, preporučujem ti da to učiniš – reče Džo užasnut. – Lepo ponašanje je lepo ponašanje, ali tvoje zdravlje je ipak tvoje zdravlje.

Moja sestra beše već sasvim očajna, te se okomi na Džoa, zgrabi ga za oba zaliska i lupi mu glavu o zid nekoliko puta, dok sam ja sedeo u uglu i posmatrao ih kao krivac.

– Sad ćeš možda reći šta je posredi – reče moja sestra sva zadihana – ti što si razrogačio oči kao zaklani vepar.

Džo je pogleda bespomoćno, zatim bespomoćno zagrizi krišku i opet se zagleda u mene.

– Znaš, Pipe – reče Džo svečano, s poslednjim zalogajem u ustima i govoreći poverljivim glasom, kao da smo nas dvojica sasvim sami – ti i

Velika očekivanja

ja smo uvek prijatelji, i ja bih bio poslednji da te ikad odam. Ali takvo – pomeri stolicu, pogleda po podu između nas, a zatim se opet zagleda u mene – takvo neobično gutanje kao to!

– Gutao je nesažvakanu hranu, je li? – povika moja sestra.

– Znaš, druže – reče Džo gledajući u mene, a ne u gđu Džo, a zalogaj mu još beše u ustima – i ja sam gutao na brzinu kad sam bio tvojih godina, i to često, i kao dečak družio sam se s mnogim gutačima, ali još nikad nisam video gutanje ravno tvom, Pipe, i čudo je da nisi već mrtav.

Sestra se ustremi na mene – podiže me za kosu i ne reče ništa više do strašnih reči:

– Hajde da dobiješ lek.

Neka lekarska životinja bila je ponovo uvela u ono vreme katransku vodu kao dobar lek; gđa Džo je uvek držala u ormanu dovoljnu količinu te vode i verovala je da je njena lekovitost ravna njenoj neprijatnosti. I u najboljim vremenima, toliko mi je davano ovog eliksira, kao najbolje okrepljujuće sredstvo, da sam bio svestan, kud god se makao, da mirišem kao nova ograda. Te večeri ozbiljnost moga slučaja zahtevala je pintu te mešavine, koja mi je sasuta u grlo da bih je lakše progutao, dok mi je gđa Džo držala glavu pod miškom, kao što se čizma drži u izuvaču. Džo je prošao s polovinom te količine, ali je bio nateran da je proguta (to ga je mnogo uznemirilo, te se dade u razmišljanje dok je sedeo pored vatre i polako žvakao) – zato što se bio prestravio. Sudeći po sebi, rekao bih da se on zaista prestravio posle leka, ako već nije pre njega.

Savest je strašna stvar kad okrivljuje čoveka ili dečaka, ali kad, u slučaju dečaka, taj tajni teret saraduje s jednim drugim tajnim teretom u nogavici njegovih pantalona, onda je to (kao što mogu da posvedočim) velika kazna. Grešno saznanje da ću pokrasti gđu Džo – nisam ni pomišljao da ću pokrasti Džoa, jer nikad nisam smatrao ijednu stvar u kući njegovom – združeno s potrebom da stalno držim jednu ruku na svojoj namazanoj krišci, dok sam sedeo ili dok sam išao tamo-amo po kuhinji da bih izvršio ovu ili onu naredbu, gotovo me je dovodilo do ludila. A kad vetrovi s močvare raspiriše i razbuktaše vatru, učini mi se da čujem glas spolja, glas čoveka s bukagijom na nozi, koji me je zakleo na tajnost, kako govori da ne može i neće da gladuje do sutra, već da mora biti nahranjen sada. Ponekad sam pomišljao šta će biti ako mladić, kog je s tolikom mukom zadržavao da ne okrvavi ruke na meni, popusti svojoj urođenoj netrpeljivosti, ili pogreši vreme i pomisli da ima pravo na moje srce i džigericu noćas umesto

sutra! Ako se ikad ikome kosa na glavi podigla od užasa, moja je to zacelo učinila tada. Ali možda se nikad nije ni podigla nikome.

Bilo je Badnje večer, te sam od sedam do osam po holandskom časovniku morao da mešam bakarnom šipkom puding za sutra. Pokušao sam to da radim s teretom na nozi (što me navede da opet mislim na čoveka s teretom na svojoj nozi), ali me je spopala neobuzdana sklonost da probam da kod nožnog članka izvučem krišku s maslacem. Srećom, uspelo mi je da šmugnem za trenutak, i ostavih taj deo savesti u svojoj spavaćoj sobi na tavanu.

– Slušaj! – uzviknuh kad sam bio završio s mešanjem i grejao se poslednji put pored ognjišta pre nego što me pošalju u krevet – jesu li to veliki topovi, Džo?

– Ah! – reče Džo. – Još jedan robijaš je otišao.

– Šta znači to, Džo? – upitah.

Gđa Džo, koja je uvek uzimala objašnjenja na sebe, reče žustro:

– Pobegao, pobegao!

Dala mi je to objašnjenje kao što daje katransku vodu.

Dok je gđa Džo sedela pognute glave i šila, upitah Džoa, mičući nečujno usnama:

– Šta je to robijaš?

Džo mi micanjem usana dade tako složen odgovor da sam razumeo samo jednu jedinu reč:

– Pip.

– Jedan robijaš je pobegao sinoć – reče Džo glasnije – posle pucnja topa po zalasku sunca. Ispalili su top da oglase bekstvo drugoga.

– Ko puca? – upitah.

– Dovraga s tim dečkom – umeša se moja sestra, mršteći se na mene preko svoga rada – kakvo je on zapitkivalo! Ne postavljalj pitanja, pa te niko neće slagati.

Nije bila vrlo učtiva prema sebi, pomislio sam, što je nagovestila da bi me slagala kad bih joj postavio pitanja. Ali ona nije bila nikad učtiva, sem u društvu.

Tog trenutka Džo znatno poveća svoju radoznalost svojim krajnjim naporom da otvori usta vrlo široko i da ih stavi u oblik reči koja mi izgledaše kao „zlovoljka“. Stoga, naravno, pokazah na gđu Džo i stavih usta u oblik – ona? Ali Džo odlučno oporeče to i opet otvori usta vrlo široko i istrese iz njih oblik neke vrlo naglašene reči. Ali nisam mogao da razaberem tu reč.

Velika očekivanja

– Gospođo Džo – obratih joj se u nevolji – voleo bih da znam, ako nemate ništa protiv, odakle dolaze pucnji?

– Bog te čuvao! – uzviknu moja sestra, kao da nije mislila baš to, već pre suprotno tome. – Sa zatvorki!

– Oh! – uzviknuh pogledavši u Džoa. – Sa zatvorki!

Džo se prekorno nakašlja, kao da htede reći:

– Pa, tako sam ti i rekao.

– Molim, šta su to zatvorke? – upitah.

– Eto kakav je ovaj dečko! – uzviknu moja sestra, pokazujući na mene iglom i koncem, i preteći mi glavom. – Odgovori mu na jedno pitanje, i on će ti odmah postaviti čitavo tuce. Zatvorke su brodovi koji služe kao apsane; eno ih s one strane baruština. Uvek smo tako nazivali močvaru u našem kraju.

– Koga stavljaju u zatvorke i zašto? – upitah s tihim očajanjem, ne obraćajući se ni jednom ni drugom.

To je bilo previše za gđu Džo, koja odmah ustade.

– Slušaj, mladiću – reče ona – nisam te odgajila rukom da izjedaš dušu svetu. To bi bio prekor za mene, a ne hvala. Ljude stavljaju u zatvorke zato što ubijaju, krađu, krivotvore i čine svakovrsna zla; a oni uvek počinju postavljanjem pitanja. A sad odlazi u krevet!

Nikad mi nije dozvoljavano da upotrebim sveću za odlazak na spavanje, i dok sam po mraku išao uza stepenice, s glavom koja je brujala – jer je gđa Džo propratila poslednje reči dobovanjem naprstkom po mojoj glavi – shvatih sa strahom veliku pogodnost što su mi zatvorke tako blizu. Jasnno mi je bilo da sam na putu ka njima. Počeo sam postavljanjem pitanja i nameravao sam da pokradem gđu Džo.

Od tog vremena, koje je sad dovoljno daleko, često sam razmišljao da malo sveta zna koliko tajnosti postoji kod dece kad su u strahu. Ma koliko nerazložan strah bio, samo ako je strah. Bio sam u samrtnom strahu od mladića koji je nameravao da mi iščupa srce i džigericu; bio sam u samrtnom strahu od svog ispitivača s bukagijom na nozi; bio sam u samrtnom strahu od samog sebe, jer mi je bilo iznuđeno strašno obećanje; nisam imao nade u spasenje pomoću moje svemoćne sestre, koja me je odbijala svakom prilikom; ne smem ni da pomislim šta sam sve u tajnosti svoga straha mogao učiniti da je to traženo od mene.

Ako sam iole spavao te noći, to je bilo samo da bih sanjao kako plovim niz reku, s najvećom osekom, pravo zatvorkama, a povampireni gusar dovikuje mi kroz dozivalo, dok prolazim pored vešala, da je bolje da iziđem

na obalu, da odmah budem obešen tu umesto što to odlažem. Plašio sam se da spavam iako mi se spavalo, jer sam znao da u prvo svitanje moram pokrasti ostavu. To se nije moglo uraditi po noći, jer u ono vreme svetlost se nije mogla dobiti lakim trenjem; da bih je dobio, morao bih je iskresati iz kremenja i čelika i napraviti buku baš kao kad gusar zvecka lancima.

Čim je veliki crni kadifeni veo na mom malom prozoru probila siva svetlost, ustadoh i pođoh niza stepenice; svaka daska na putu i škripanje svake daske vikali su za mnom „Stoj, lopove!“ i „Ustani, gđo Džo!“ U ostavi, zbog praznika mnogo obilnije snabdevene nego obično, veoma me uplašić zec obešen za noge, jer mi se učinilo da sam primetio, kad sam leđima bio poluokrenut od njega, kako mi namiguje. Nisam imao vremena za proveravanje, ni vremena za odabiranje, ni vremena ni za šta, jer nisam imao vremena za gubljenje. Ukrao sam nešto hleba, malo kore od sira, oko pola tegle iseckanog mesa (zavezao sam ga u džepnu maramicu zajedno sa sinočnjom kriškom), malo rakije iz kamene boce (presuo sam je u staklenu bocu, koju sam tajno upotrebljavao za spravljanje opojne tečnosti, soka od slatkog korena, gore u svojoj sobi; ono što je ostalo u kamenoj boci razblažio sam tečnošću iz krčaga u kuhinjskom ormanu), kost s vrlo malo mesa na njoj i lepu, okruglu, bogatu pitu od svinjskog mesa. Umalo nisam pošao bez pite, ali padoh u iskušenje da se popnem na stolicu da vidim šta je to tako pažljivo sklonjeno u pokrivenoj zemljanoj zdeli u uglu, pa kad videh da je pita, uzeh je u nadi da nije namenjena skorop upotrebi i da njen nestanak neće biti primeće izvesno vreme.

Jedna kuhinjska vrata vodila su u kovačnicu; otključah i odškrinuh ta vrata, pa uzeh turpiju iz Džoovih alatki. Zatim stavih ključ i zasun onako kako sam ih našao, otvorih vrata na koja sam ušao kad sam sinoć dotrčao kući, zatvorih ih i otrčah u maglovitu močvaru.

GLAVA III

Jutro beše injasto i vrlo vlažno. Video sam vlagu gde leži na spoljašnjoj strani mog malog prozora, kao da je neki vilenjak plakao tu celu noć i upotrebljavao prozor kao džepnu maramicu. Videh i vlagu gde leži na ogolejoj živici i oskudnoj travi, kao grublja vrsta paukovih mreža obešenih

Velika očekivanja

s grane na granu i s travčice na travčicu. Na svakoj ogradi i kapiji ležala je lepljiva vlaga, a magla nad močvarom beše tako gusta da mi je drveni prst na direk, koji je pokazivao svetu put u naše selo – taj putokaz niko nije uzimao u obzir, jer niko nikad nije dolazio tim putem – bio nevidljiv dok nisam bio sasvim blizu njega. A onda, kad sam pogledao gore, s njega je kapalo, i mojoj potištenoj savesti izgledalo je kao sablast koja me posvećuje zatvorkama.

Magla beše još gušća kad stigoh do močvare, te umesto da ja natrčavam na sve, sve izgledaše kao da natrčava na mene. Ovo beše vrlo neprijatno grešnoj savesti. Kapije, jarkovi i nasipi iznenada su kroz maglu ispadali preda me, kao da su vikali da jasnije nije moglo biti: „Dečak s tuđom pitom od svinjskog mesa! Zaustavite ga!“ Stoka je dolazila preda me isto tako iznenada, gledala me razrogačenih očiju i parom iz svojih nozdrva govorila: „Aha, mladi lopov!“ Jedan crni vo, s belim okovratnikom – koji je za moju probuđenu savest čak imao i nečeg sveštenečkog u sebi – tako me je uporno i netremice gledao svojim očima i vrteo svojom tupom glavom na tako prekoran način dok sam ga zaobilazio da sam mu plačno rekao: „Morao sam da učinim to, gospodine! Nisam ovo uzeo za sebe!“ On na to spusti glavu, dunu oblak pare iz nozdrva i iščeze džilitnuvši se stražnjim nogama i zamahnuvši repom.

Sve to vreme približavao sam se reci; ali ma koliko brzo da sam išao, nisam mogao da zagrejem noge za koje se hladna vlaga pripijala kao što se gvožđe pripijalo za nogu čoveka kome sam trčao na sastanak. Znao sam put do Baterije sasvim dobro, jer sam išao tamo nedeljom s Džoom, i Džo mi je, sedeći na nekom starom topu, rekao da ćemo, kad postanem njegov pravi šegrt, izvoditi tamo vesele pustolovine! Ali u zbrci magle, najzad sam otišao isuviše udesno, te sam morao da pokušam da se vratim duž reke, obalom punom klizavog kamenja u blatu i kolja koje je zaustavljalo plimu. Idući tuda punom brzinom, pređoh jarak za koji sam znao da je vrlo blizu Baterije, i taman da se uspužem uz humku iza jarka, kad ugledah čoveka gde sedi preda mnom. Leđa mu behu okrenuta meni, a ruke prekrštene, dok se klatio u teškom snu.

Pomislih da će se više obradovati ako mu priđem s doručkom na neočekivan način, te tiho pristupih i dodirnuh ga po ramenu. On odmah skoči, ali to ne beše isti čovek, već drugi!

A ipak i ovaj čovek beše obučen u grubo sivo odelo i imao je teško gvožđe na nozi i bio je hrom, promukao i ozebao, i bio je sve ono što je i

drugi čovek bio, samo što nije imao isto lice i što je imao ravan plitak šešir širokog oboda. Sve sam to video u jednom trenutku, jer imao sam samo trenutak da to vidim; on opsova, zamahnu na mene – ali to je bio slab, rđavo uperen udarac, koji me je promašio i umalo njega nije oborio – jer on posrnu, a zatim pobeže u maglu, spotičući se usput, i iščeze. „To je onaj mladić!“, pomislih, a srce mi zakuca jako na tu pomisao. Verovatno bih osetio bol u jetri da sam znao gde se ona nalazi.

Uskoro posle toga stigoh na Bateriju; tamo je bio onaj pravi čovek – stezao se rukama i hramao tamo-amo, kao da celu noć nije prestajao sa stezanjem i hramanjem – čekao me je. Bilo mu je mnogo hladno, nema sumnje. Gotovo sam očekivao da se sruši preda mnom i umre od studeni. Oči mu izgledahu tako strahovito gladne da mi se učini, kad mu dadoh turpiju i on je spusti na travu, da bi pokušao da je pojede da nije video moj zavežljaj. Ovog puta nije me okrenuo naglavačke da bi došao do onoga što sam imao, već me je ostavio da ostanem u normalnom položaju dok sam drešio zavežljaj i praznio džepove.

– Šta je u boci, dečko? – upita.

– Rakija – odgovorih.

Već je motao iseckano meso niz gušu na najčudniji način, kao da ga sklanja negde u velikoj žurbi nego da ga jede – ali je zastao da bi popio malo rakije. Drhtao je sve vreme tako jako da je jedva držao grlić između zuba a da ga pritom ne pregrize.

– Mislim da ste dobili groznicu – rekoh.

– Sasvim sam tvog mišljenja, dečko – odgovori on.

– Nezdrav je ovo kraj – rekoh mu. – Ležali ste napolju na močvari, a ona je vrlo grozničava. I reumatična takođe.

– Poješću doručak pre nego što me umori – reče on. – Učiniću to makar odmah posle bio obešen o ona vešala tamo. Suzbiću groznicu za toliko, kladim se u to.

Ždrao je halapljivo iseckano meso, meso s kosti, hleb, sir i pitu od svinjskog mesa, sve odjednom; dok je to radio, gledao je nepoverljivo u maglu svud oko nas i često se zaustavljao – čak je zaustavljao i vilice – da bi osluškiavao. Neki stvarni ili zamišljeni zvuk, neki zveket na reci ili disanje životinje u močvari trže ga, te iznenada reče:

– Ti nisi neki veroloman đavolak? Nisi doveo nikoga sa sobom?

– Ne, gospodine! Nisam!

– Niti si dao ikome mig da te prati?

Velika očekivanja

– Ne!

– Pa – reče on – verujem ti. Ti bi bio podmuklo štene ako bi u tvoje doba života mogao da pomažeš da se ulovi jedan bedan stvor, doteran tako blizu smrti i rake kao što je to ovaj bednik!

Nešto mu kucnu u grlu, kao da je imao mehanizam u sebi sličan časovniku, koji je hteo da otkuca. I on obrisa oči dronjavim grubim rukavom.

Sažalih se na njegovu bedu, i posmatrajući ga kako se postepeno usredređuje na pitu, usudih se da kažem:

– Milo mi je što vam se dopada.

– Jesi li kazao nešto?

– Rekao sam da mi je milo što vam se dopada.

– Hvala ti, moj dečko. Dopada mi se.

Često sam posmatrao našeg velikog psa kad jede, i sada primetih veliku sličnost pri jelu između našeg psa i ovog čoveka. Jeo je u snažnim, oštrim i naglim zalogajima, upravo kao pas. Gutao je, ili tačnije, ždrao svaki zalogaj prerano i prebrzo, i gledao je u stranu tamo-amo dok je jeo, kao da je mislio da sa svih strana preti opasnost da neko dođe i uzme mu pitu. Bio je pritom, činilo mi se, isuviše uznemiren da bi udobno uživao u piti, ili da bi mogao da ima nekoga na ručku a da ne zagriže vilicama u svog gosta: u svim tim pojedinostima bio je vrlo sličan našem psu.

– Bojim se da nećete ništa ostaviti za njega – rekoh bojažljivo posle ćutanja tokom koga sam se ustezao, jer nisam bio siguran u učtivost te primedbe. – Nema ništa više da se dobije odande odakle je ovo došlo.

Izvesnost ove činjenice nagnala me je da učinim tu primedbu.

– Neću ništa ostaviti za njega? Za koga? – upita moj prijatelj, prestavši da krcka koru pite.

– Za onog mladića. Onog o kome ste mi govorili. Onaj što se krije s vama.

– Ah, da! – odgovori on uz nešto što je ličilo na promukao smeh. – On? Da, da! *Njemu* ne treba nikakva hrana.

– Učinilo mi se da je izgledao kao da mu treba.

– Izgledao? Kad?

– Malopre.

– Gde?

– Tamo – odgovorih i pokazah – tamo gde sam ga zatekao da klima glavom u snu, pa sam mislio da ste to vi.

On me zgrabi za kragnu i tako iskolači oči na mene da pomislih da je u njemu oživela prvobitna misao da mi preseče grkljan.

Čarls Dikens

– Obučen je kao vi, znate, samo sa šeširom – objasnih drhteći – i... i...
– trudio sam se da izrazim ovo što pažljivije – i sa istim razlogom za pozajmljivanje turpije. Zar niste čuli top sinoć?

– Znači da je zaista ispaljen sinoć! – reče on za sebe.

– Čudi me da niste bili sigurni u to – odgovorih – jer mi smo ga čuli gore kod kuće, a to je mnogo dalje, a još smo bili unutra.

– Pa, eto – reče on. – Kad je čovek sam u ovim ravnicama, prazne glave i prazna želuca, mučen zimom i glađu, on ne čuje ništa celu noć do topova koji pucaju i glasova koji zovu. Čuje? On vidi kako ga opkoljavaju vojnici u crvenim mundirima, osvetljeni buktinjama koje nose napred. Čuje kako viču njegov broj, čuje pozive na predaju, čuje prasak pušaka, čuje naredbe: „Pripravnost! Puške nagotovs! Držite ga stalno na nišanu, ljudi!“, i ruke se spuštaju na njega, a ono: nema ničega! Eto, ako sam video jednu grupu gonitelja prošle noći kako dolaze u stroju, prokleti da su s njihovim trup-trup, video sam ih stotinu. A što se tiče pucnja! Pa video sam maglu kako se trese od đuladi pošto se već sasvim razdanilo. Ali što se tiče onog čoveka – sve ostalo je rekao kao da je zaboravio da sam tu – jesi li primetio išta na njemu?

– Imao je veliku modricu na licu – odgovorih, setivši se onoga što sam jedva znao da znam.

– Ne ovde? – uzviknu on i nemilosrdno se udari dlanom po levom obrazu.

– Da, tu!

– Gde je on?

Čušnuo je ono malo preostale hrane u nedra svog sivog koporana.

– Pokaži mi kuda je otišao. Pronaći ću ga kao lovački pas. Proklet da je okov na mojoj ranjavoj nozi! Dodaj mi turpiju, dečko!

Pokazah u kome je pravcu magla obavila onog čoveka, i on pogleda tamo za trenutak. Ali već je sedeo na bujnoj i vlažnoj travi; strugao je turpijom okov kao mahnit, ne vodeći računa ni o meni ni o svojoj nozi, koja je imala staru ranu i krvarila, ali s kojom je baratao grubo kao da nije imala više osećanja u sebi od turpije. Opet sam ga se vrlo mnogo plašio, pošto se bio tako besno užurbao, a i bojao sam se da se zadržavam van kuće. Rekoh mu da moram ići, ali on se i ne osvrnu na to, te pomislih da će biti najbolje da umaknem. Kad sam ga poslednji put video, on je, pognute glave nad kolenom, uporno strugao okov i mrmeljao psovke na račun njega i svoje noge. Kad sam ga poslednji put čuo, bio sam zastao u magli da oslušnem, a turpija je još uvek radila.